
Nevena Đoković, Teodora Lekić i Marija Mandić

Povezanost stilova afektivnog vezivanja i koncepta o sebi kod polaznika IS Petnica

Cilj ovog istraživanja je bio da se provjeri da li postoji povezanost između stilova afektivnog vezivanja i svesti o sebi kod polaznika IS Petnica. U istraživanju je učestvovalo 95 ispitanika, oba pola. Stil afektivnog vezivanja je testiran RQ upitnikom, a za određivanje pojma o sebi korišćena je skala za procenu self-koncepta. Rezultati pokazuju da se stilovi afektivnog vezivanja međusobno razlikuju po skorovima na skali za procenu self-koncepta. Posmatrajući prvu podjelu stilova afektivnog vezivanja na siguran i nesiguran stil, dobijeno je da su skorovi na skali self-koncepta i skali mehanizama odbrane značajni za određivanje stilova afektivnog vezivanja. Međutim, ako stilove afektivnog vezivanja podelimo na siguran, bojažljiv, preokupiran i povlačeći stil, dobijamo da samo skor na mehanizmima odbrane razlikuje stilove. Takođe, uočeno je da bojažljivi i preokupirani stil imaju slične tendencije na oba faktora (self-konceptu i mehanizmima odbrane), pa se na osnovu toga može zaključiti da, u svetlu self-koncepta, nije opravdana podjela na bojažljivi i preokupirani stil.

Uvod

Afektivna vezanost je urođena emocionalna veza između deteta i majke. Definiše se kao kompleksan sistem genetski predodređenih obrazaca ponašanja kao što su sisanje, hvatanje, držanje, praćenje objekata pogledom, osluškivanje, gukanje, osmehivanje, plakanje i slično (Zazo 1992).

Prema ranije dominantnim shvatanjima psihoanalitičara i bihejvorista, emocionalna vezanost deteta za majku i potreba za njenom blizinom karakterisane su kao sekundarna potreba izvedena iz potrebe za hranom. Sa druge strane, prema etološkom stanovištu Džona Bolbija (Zazo 1992), odnos između deteta i roditelja se razvija tokom prvih meseci života – zahvaljujući urođenoj, primarnoj potrebi deteta za traženjem i uspostavljanjem bliskog fizičkog kontakta sa njemu značajnim odraslim osobama.

*Nevena Đoković
(1985), Zaječar,
Omladinska 59,
učenica 3. razreda
Gimnazije u Zaječaru*

*Teodora Lekić
(1986), Beograd,
Banjički venac 28,
učenica 2. razreda
Treće beogradske
gimnazije*

*Marija Mandić
(1986), Beograd,
Đure Đakovića 80,
učenica 2. razreda
Treće beogradske
gimnazije*

MENTOR:
*Nevena Buđevac,
Beograd, student II
godine Filozofskog
fakulteta u Beogradu*

Harlov je, u svojim eksperimentima, pokazao da mladunčad rezus-majmuna preferiraju krznenu veštačku "majku" koja je "topla", ali ne hrani, u odnosu na žičanu "majku" koja zadovoljava potrebu za hranom. Ovo govori da zadovoljenje potrebe za hranom ne igra primarnu ulogu u uspostavljanju afektivne vezanosti, već da su potreba za kontaktom i traženje majčine blizine primarniji od gladi. Ovakav kontakt deteta sa majkom obezbeđuje zadovoljstvo i sigurnost, što dovodi do afektivne vezanosti koja predstavlja veoma snažnu i trajnu emociju (Zazo 1992).

Slično etološkom stanovništvu, Ejnsvort afektivno vezivanje opisuje kao sposobnost traženja blizine ili kontakta sa određenom osobom (Ainsworth 1969). Afektivna vezanost se javlja na prosečnom uzrastu od sedam meseci i postepeno jača do treće godine. Kada se kod deteta razvije govor, veza se transformiše tako što dete gradi jasnu sliku o svojoj vezanosti, i počinje da se vezuje za sve veći broj osoba.

Iako je potreba za vezivanjem urođena, način njenog ispoljavanja je uglavnom socijalnog porekla. Kod beba, afektivno ponašanje se izražava na dva načina – traženjem kontakta sa roditeljima (plakanjem, grljenjem, privijanjem, osmehom), i aktivnim istraživanjem okoline (Zazo 1992). Iz kvaliteta prvobitne veze između majke i deteta obrazuje se određeni obrazac ponašanja koji se zatim dosledno primenjuje u različitim afektivnim odnosima. Meri Ejnsvort razrađuje prvobitnu podelu Džona Bolbija na sigurni i nesigurni afektivni stil, tako što nesigurni deli na izbegavajući i ambivalentni, a sigurni stil zadržava. Kasnije, njeni saradnici dodaju i dezorganizovani stil. Autori RQ testa, Bartolomeo i Horovic, takode podržavaju podelu na četiri stila, ali koriste nešto drugačije nazive i opise – siguran, bojažljivi, preokupiran i povlačeći stil.

I kod odraslih i kod dece utvrđeno je postojanje istih afektivnih stilova. Afektivni stilovi se u toku života mogu razvijati i menjati.

Osoba sa *sigurnim stilom* je opuštena u vezama, pridaje im veliki značaj, i nema problema da bude intimna s nekim. To je nezavisna ličnost koja ima pozitivno mišljenje o sebi i drugima. Ovakav afektivni stil se može javiti nakon bilo kakvih iskustava iz detinjstva, mada je ređi ako je ono bilo traumatično. Osobe koje imaju *otpuštajući stil* poriču ili umanjuju značaj ranih afektivnih odnosa. Vrednuju nezavisnost i poriču potrebu za intimnošću. Pozitivno vide sebe, a negativno druge. Ovaj stil je povezan sa sećanjima na odbacivanje, teranje deteta da bude samostalno – čak i ako su roditelji iskazivali puno ljubavi. Takvi ljudi često idu iz jedne u drugu kratku vezu, bezuspešno tražeći nekog ko im je po sopstvenim merilima ravan. *Preokupiran stil* imaju osobe koje su prema starateljima imale ljut, zbunjen ili pasivan stav. One su izuzetno anksiozne, preosetljive, zavisne u vezama i preterano angažovane. Imaju negativno mišljenje o sebi, a pozitivno o drugima. *Dezorganizovan stil* odraslog karakterišu rupe u rezono-

vanju (npr. navode više različitih datuma za isti događaj), osoba je anksiozna, nepoverljiva, i plaši se odbijanja. Negativno vidi i sebe i druge.

Self-koncept, ili svest o sebi, u najširem smislu predstavlja način na koji osoba vidi sebe. Kod različitih autora javljaju se različite definicije self-koncepta. Havelka ga definiše kao "ukupnost opažaja, misli, osećanja, ocena i predviđanja osobe o sebi" (Havelka 1990). Po Trebješaninu (2001), self-koncept je "kompleksna svest o sopstvenom ja kao izdvojenom, osobenom i neponovljenom entitetu, kao i njegovim pojedinim aspektima (fizičkim, socijalnim, moralnim) i odlikama". Opačić (1995) smatra da je self-koncept ili samopojmanje "dinamička struktura koja integriše iskustva koja osoba ima o sebi i njima pridružene emocije". Prema ranije dominantnim biheviorističkim i psihoanalitičkim teorijama, u ranom detinjstvu dete nema izdiferenciran pojam o sebi, već sebe i svet oko sebe doživljava kao jedno.

Ključnu tačku u najranijoj fazi razvoja predstavlja trenutak kada dete počinje da posmatra sebe kao odvojen entitet u odnosu na svet oko sebe tj. da razlikuje ja od ne-ja. Prema Pijažeu (Bootzin *et al.* 1991), u tom periodu dete se nalazi na preoperacionalnom stadijumu razvoja. Usled kognitivnih ograničenja ovog razvojnog stadijuma ono ne razlikuje "ja" od "idealnog ja", zbog čega ima isključivo pozitivno viđenje sebe. Na ovom razvojnem periodu, ono opisuje sebe tako što navodi konkretna ponašanja, a ne osobine. Vremenom, dete svom opisu pridodaje nazive osobina, pri čemu pominje i negativne osobine. Do perioda adolescencije odvija se diferencijacija, ne samo u pogledu broja kategorija kroz koje se pojedinac opisuje, već i u broju osobina i crta koje se kasnije, takođe, diferenciraju.

U kontaktu sa roditeljima, deca počinju da izgrađuju mentalni model o sebi, svojoj ulozi u odnosima sa drugim ljudima, i model o značajnim osobama iz svoje okoline (Zazo 1992). Upravo zbog toga što dete kroz poimanje svog odnosa sa značajnim drugima formira pojam o sebi, pri čemu kvalitet interakcije sa drugima bar delimično zavisi od kvaliteta afektivnih odnosa, želeli smo da proverimo povezanost ova dva fenomena.

Cilj ovog istraživanja je bio da se proverí da li postoji povezanost između stilova afektivne vezanosti i svesti o sebi kod polaznika IS Petnica.

Hipoteza 1: stilovi afektivnog vezivanja će se međusobno razlikovati po skorú na skali za procenu self-koncepta.

Hipoteza 2: najveći skor na skalama koje čine faktor self-koncepta će imati ispitanici sa sigurnim stilom.

Metod

Subjekti. Uzorak je bio prigodan i ujednačen po polu. Činilo ga je 95 ispitanika, polaznika IS Petnice, uzrasta od 15 do 19 godina (srednjoškolska populacija).

Varijable. U istraživanju nezavisnu varijablu predstavlja stil afektivnog vezivanja. Zavisna varijabla je pojam o sebi, operacionalizovan kroz deset skorova na skali self-koncepta.

Instrument. Za određivanje stila afektivnog vezivanja koristili smo upitnik RQ (Bartholomew & Horowitz 1991), kojim su ispitanici svrstavani u jedan od četiri afektivna stila: sigurni, bojažljivi, preokupirani i povlačeći stil. Za određivanje pojma o sebi koristili smo skalu za procenu self-koncepta (Opačić 1995) koji je operacionalno definisan kroz deset varijabli: emocionalnost-racionalnost, rigidnost, mizantropija, moralnost, lokus kontrole, globalno samopoštovanje, polna privlačnost, evaluacija od strane drugih, fizička sposobnost i intelektualna sposobnost.

Postupak. Na RQ upitniku, ispitanicima su bila ponuđena četiri opisa. Od njih smo tražili da se odluče, zaokruživanjem broja ispred opisa, koja od 4 navedene tvrdnje najviše odgovara njihovom načinu ophođenja sa drugim ljudima. Zatim je trebalo da na skali od 1 do 7 (1-uopšte se ne odnosi na mene, 7-u potpunosti se odnosi na mene) procene koliko se svaki od ta 4 opisa odnosi na njih.

Ispitanici su, zaokruživanjem broja od 1 do 5 na skali self-koncepta, određivali u kojoj meri za njih važe navedene tvrdnje. Vreme za popunjavanje upitnika nije bilo ograničeno.

Rezultati

Dobijena raspodela ispitanika po afektivnim stilovima, aritmetička sredina procene ispitanika za svaki stil i standardna devijacija dati su u tabeli 1.

Tabela 1. Distribucija ispitanika po afektivnim stilovima

	Frekvence	Procenti	Aritmetičke sredine	Standardne devijacije
Sigurni stil	39	41.1	4.47	1.56
Bojažljivi stil	24	25.3	3.75	1.91
Preokupirani stil	25	26.3	3.77	2.05
Povlačeći stil	7	7.4	2.76	1.71
Ukupno	95	100.0		

Jednofaktorskom analizom varijanse dobijeno je da su za procenu stilova afektivnog vezivanja značajne sledeće varijable self-koncepta (tabela 2).

Zatim je konfirmatornom faktorskom analizom dobijeno da se varijable na skali self koncepta grupišu u dva faktora. Ti faktori su nazvani self-koncept i mehanizmi odbrane. Zasićenja varijabli prikazana su u tabeli 3.

Tabela 2. Značajnost razlika afektivnih stilova po varijablama self-koncepta

	F-količnik	Nivo značajnosti
Emocionalnost-racionalnost	4.386	0.01
Mizantropija	4.904	0.01
Globalno samopoštovanje	3.533	0.05
Evaluacija od strane drugih	2.880	0.05
Intelektualne sposobnosti	3.395	0.05

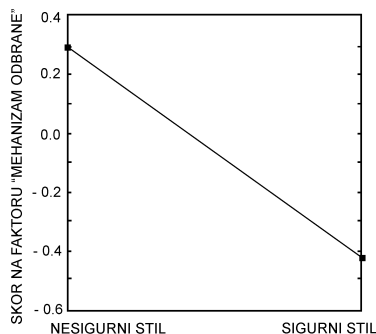
Tabela 3. Faktorska zasićenja varijabli koje čine strukturu pojma o sebi

	odbrambeni mehanizmi	self-koncept
moralnost	.787	
mizantropija	.787	
rigidnost	.712	
lokus kontrole	.707	
emocionalnost-racionalnost	.660	
globalno samopoštovanje	-.582	.493
intelektualne sposobnosti		.768
evaluacija od strane drugih		.664
polna privlačnost		.444
fizičke sposobnosti		.316

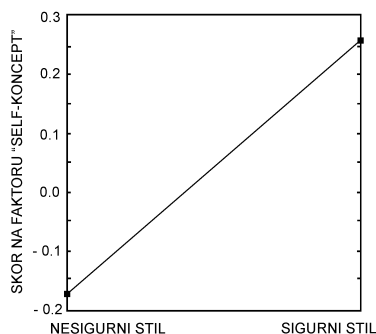
Stilovi afektivnog vezivanja spojeni su u dve grupe tako što su ispitanici sa sigurnim stilom bili u jednoj, a ispitanici preostala tri stila činili su drugu grupu. Zatim smo želeli da utvrdimo da li nam skorovi na self-konceptu i mehanizmima odbrane međusobno razlikuju ove dve grupe. Jednofaktorska analiza varijanse pokazala je da su oba faktora značajna. Faktor mehanizama odbrane značajan je na nivou 0.01 ($F = 13.228$), a faktor self-koncepta značajan je na nivou 0.05 ($F = 4.387$). Razlike između ispitanika koji pripadaju sigurnom i nesigurnom stilu na faktoru odbrambenih mehanizama prikazani su na grafikonu 1A, a na faktoru self-koncepta na grafikonu 1B (slika 1).

Dakle, ispitanici sa sigurnim stilom imaju visok skor na self-konceptu, a nizak na mehanizmima odbrane, za razliku od ispitanika sa nesigurnim stilom koji imaju nizak skor na self-konceptu, a visok na mehanizmima odbrane.

Zatim, interesovalo nas je da li skorovi na self-konceptu i mehanizmima odbrane međusobno razlikuju svaki od četiri afektivna stila (sigurni, bojažljivi, preokupirani i povlačeći). Rezultati, dobijeni jednofaktorskom analizom varijanse, pokazali su da je faktor mehanizama odbrane

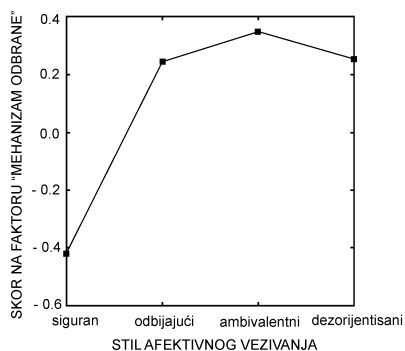

1A

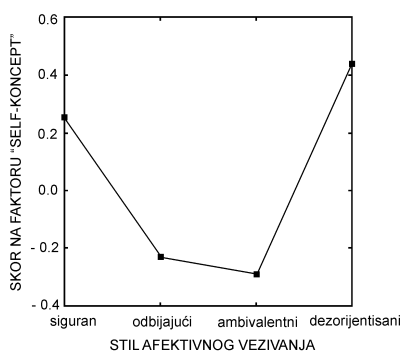

1B

značajan na nivou 0.01 ($F = 4.374$), ali da faktor self-koncepta nije značajan ($p < 0.05$; $F = 2.559$). Razlike između ispitanika koji su podjeljeni u ova četiri stila afektivnog vezivanja na faktoru mehanizama odbrane prikazani su na grafikonu 2A, a na faktoru self-koncepta na grafikonu 2B (slika 2).

2A

2B

Dakle, ispitanici sa sigurnim stilom imaju nizak skor na mehanizma odbrane, a visok skor na self-konceptu. Za razliku od njih, ispitanici sa bojažljivim i preokupiranim stilom imaju nizak skor na mehanizmima odbrane, kao i na self-konceptu. Ispitanici sa povlačećim stilom imaju visok skor na mehanizmima odbrane, ali i na self-konceptu.

Diskusija

Prva hipoteza da će se stilovi afektivnog vezivanja međusobno razlikovati po skoru na skali za procenu self-koncepta je potvrđena jer pet varijabli self-koncepta značajno razlikuju afektivne stilove. Na faktoru self-koncepta nisu značajne jedino varijable "polna privlačnost" i "fizička sposobnost" što može biti posledica toga što je istraživanje rađeno na uzorku adolescenata koji su, uglavnom, nesigurni po pitanju svog fizičkog

Slika 1. Razlike na faktoru mehanizmi odbrane (1A) i faktoru self-koncept (1B) kod ispitanika sa sigurnim i nesigurnim stilom.

Figure 1. 1A – Differences between subjects with secure and insecure style, on the defence mechanisms factor 1B – Differences between subjects with secure and insecure style, on the factor of self-concept.

Slika 2. Razlike na faktoru mehanizmi odbrane (2A) i faktoru self-koncept (2B) kod ispitanika sa sigurnim, odbijajućim, ambivalentnim i dezorijentisanim stilom.

Figure 2. Differences between subjects with secure, ambivalent, preoccupied and dismissive style, on the defence mechanisms factor (2A) and the self-concept factor (2B).

izgleda i privlačnosti za suprotni pol. Dakle, pretpostavljamo da je uzorak homogen u odnosu na ove varijable. Varijable koje ulaze u sastav faktora odbrambenih mehanizama, i značajne su za razlikovanje stilova afektivnog vezivanja, su varijabla emocionalnost-racionalnost i varijabla mizantropije. Ove varijable govore o emocionalnoj nesigurnosti i o sklonosti ljudi da vide druge u negativnom svetlu, što je odlika nesigurnih stilova. Nije baš jasno zbog čega se i ostale varijable koje čine ovaj faktor nisu izdvojile kao relevantne za razlikovanje afektivnih stilova.

Kada se u obzir uzme prva podela afektivnih stilova (Botzin *et al.* 1991) na siguran i nesiguran stil, dobijeno je da su skorovi na skali self-koncepta i na skali mehanizama odbrane značajni za određivanje stilova afektivne vezanosti. Kao što smo očekivali, ispitanici sa sigurnim stilom imaju visok skor na self-konceptu, a nizak na mehanizmima odbrane što može biti posledica strukturisanog pojma o sebi. Stabilni odnosi u ranom detinjstvu vode ka boljoj organizaciji pojma o sebi, koji zatim doprinosi osećanju integriteta i sigurnosti u odnosima sa drugim osobama. Za razliku od njih, ispitanici sa nesigurnim stilom imaju nizak skor na self-konceptu, a visok na mehanizmima odbrane. Pretpostavljamo da je to zbog toga što imaju nedovoljno koherentan, nejasan pojam o sebi što rezultira čestom upotrebom mehanizama odbrane.

Uzimajući u obzir drugu podelu afektivnih stilova na sigurni, bojažljivi, preokupirani i povlačeći, dobijeno je da je značajan samo skor na mehanizmima odbrane, dok skor na self-konceptu nije razlikovao stilove. To je rezultat toga što ne postoji statistički značajna razlika između skora na self-konceptu ispitanika sa sigurnim i ispitanika sa povlačećim stilom. Povlačeći stil ima neočekivano visok skor na faktoru self-koncepta verovatno usled učestalog korišćenja odbrambenih mehanizama, što se vidi iz visokog skora na faktoru mehanizama odbrane. Dakle, druga hipoteza nije potvrđena.

Takođe se može uočiti da bojažljivi i preokupirani stil imaju slične trendove na oba faktora (self-konceptu i mehanizmima odbrane). Na osnovu toga, smatramo da u svetlu self-koncepta, nije opravdana podela na bojažljivi i preokupirani stil.

Zaključak

Istraživanjem je potvrđena prva hipoteza, odnosno da će se stilovi afektivnog vezivanja međusobno razlikovati po skoru na skali za procenu self-koncepta, jer je dobijeno da pet varijabli self-koncepta značajno razlikuju afektivne stilove (emocionalnost-racionalnost, mizantropija, globalno samopoštovanje, evaluacija od strane drugih, intelektualne sposobnosti). Kada se u obzir uzme prva podela afektivnih stilova (Botzin *et al.* 1991) na siguran i nesiguran stil, dobijeno je da su skorovi na skali self-koncepta i na skali mehanizama odbrane značajni za određivanje stilova afektivne vezanosti. Kao što smo očekivali, pokazalo se da ispitanici sa

sigurnim stilom imaju visok skor na self-konceptu, a nizak na mehanizmima odbrane. Za razliku od njih, ispitanici sa nesigurnim stilom imaju nizak skor na self-konceptu, a visok na mehanizmima odbrane. Uzimajući u obzir drugu poddelu afektivnih stilova na sigurni, bojažljivi, preokupirani i povlačeći, dobijeno je da je značajan samo skor na mehanizmima odbrane ($p < 0.01$), dok skor na self-konceptu nije razlikovao stilove ($p < 0.05$). To je rezultat toga što ne postoji statistički značajna razlika između skora na self-konceptu ispitanika sa sigurnim i ispitanika sa povlačećim stilom. Dakle, druga hipoteza nije potvrđena.

Zahvalnost. Zahvaljujemo se na korisnim savetima i velikoj pomoći pri realizaciji ovog rada Neveni Buđevac, našem mentoru.

Literatura

Ainsworth M.D.S. & Wittig B. 1969. Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation in *Determinants of infant behavior* (ed. B.M. Foss). London: Methuen, vol.4, pp 111-136.

Bartholomew K. & Horowitz L. 1991. Attachment styles among young adults: A test of a four category model. RQ. *Journal of Personality and Social Psychology*, **61**: 226-244

Bootzin R.R., Bower G.H., Crocher J., Hall E. 1991. *Psychology today: An Introduction*. McGraw-Hill

Ivić I., Havelka N. 1990. *Proces socijalizacije kod dece*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Klark E.M. i Klark A.D.B. 1987. *Rano iskustvo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Opačić G. 1995. *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja

Radonjić S. 1999. *Psihologija učenja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Zazo R. 1992. *Poreklo čovekove osećajnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

Trebješanin Ž. 2001. *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture

Nevena Djoković, Teodora Lekić and Marija Mandić

Relations Between Attachment Styles and Self-concept of Students in Petnica Science Center

The aim of this research was to examine relations between attachment styles and self-concept. Both categorizations of attachment styles were considered: the first one made by John Bowlby distinguishes the secure and insecure style, and the second one made by Bartholomew K. and

Horowitz L. distinguishes four categories, splitting the insecure style into ambivalent, preoccupied and dismissive. Attachment styles have been tested with the RQ (Relationship Questionnaire) questionnaire, which is based on the second categorization. The scale for estimating self-concept, which is operationally defined through ten variables: sensitivity – rationality, rigidity, misanthropy, ethics, locus control, global self-esteem, sexual attraction, evaluation by others, physical ability and intellectual ability, has been used to test self-concept. The ten variables are grouped into two factors – self-concept and defense mechanisms. It has been assumed that the attachment styles would differ depending on the self-concept scale score, and that the subjects with secure style would have the highest score on this scale. If we consider the first categorization of attachment styles into secure and insecure, the results show that the scores on the self-concept and the defense mechanisms scale were significant for determining attachment styles. However, if the attachment styles are categorized as secure, ambivalent, preoccupied and dismissive, the results show significant differences only in the defense mechanisms score. Therefore, examinees with secure style have a low defense mechanisms score, and a high self-concept score. On the other hand, examinees with ambivalent and preoccupied style have a low score on the defense mechanisms scale, as well as the self-concept scale. The examinees with dismissive style have a high score on the defense mechanisms scale, as well as the self-concept scale. It has also been observed that ambivalent and preoccupied styles have similar tendencies on both factors (self-concept and defense mechanisms), from which we can conclude that, in the light of self-concept, the ambivalent and preoccupied style distinction is not justified.

